

OGOLJUK-BERZSENYI Anett

Család és mindennapok a büssüi Gaál-kastélyban – Doethingem Ludovica emlékei nyomán

Absztrakt

A középkori eredetű gyulai Gaál család legtekintélyesebb időszakát a 18–19. században élte. Gaál Gábor révén vetette meg lábát Somogy vármegyében és környékén, a török alól felszabaduló területek adottságait kihasználva. Unokája, Gaál István, a birodalmi arisztokrácia soraiból választott házastársat. Így került a németalföldi származású báró Doethingem Ludovica a somogyi Büssübe. Naplója, melyben 1830-tól mintegy négy éven át feljegyezte mindennapjait és a családtagjaival kapcsolatos legfontosabb mozzanatokot, igazán különleges forrása a reformkori arisztokrácia és vagyonos köznemesség vizsgálatának. Ludovica gondolatain keresztül megismerjük férjével való viszonyát, akivel ekkor már csaknem húsz éve alkottak egy párt, és a kihívásokat, melyekkel egy sokgyermekes édesanyjának kellett szembenéznie.

Bevezetés

1960-ban került közgyűjteménybe Jankovich Miklós jóvoltából dédnagyanyja, gyulai Gaál Istvánné született báró Doethingem Ludovica naplója. A németalföldi asszony férjhez menve hátrahagyta addig megszokott, városi életét, és a Somogy vármegyei Büssübe került. Rendszeresen vezetett német nyelvű naplójában a saját és családja mindennapjait dokumentálta, távol élő özvegy édesanyjának. Fennmaradt feljegyzései az 1830–1834 közötti mintegy négyéves időszakot dokumentálják, házassága 19. évétől kezdődően. Ez egy roppant érdekes periódus, magában foglalja férje birtokigazgatásának nagyon aktív, eseménydús szakaszát; kezdete legidősebb gyermekei önállóvá válásának, miközben a legfiatalabbak éppen csak megkezdtek életüket. A kézirat érdekes forrása a mindennapok történetének, amiből a családon belüli kapcsolatok igazán mélységükben megismerhetők – mégpedig egy távolról jött arisztokrata asszony szemszögéből.

A házaspár: Gaál István és Doethingem Ludovica

Gyulai Gaál István harmadik generációs somogyi birtokos volt. A családra vonatkozó legkorábbi adatok a 15. századig vezetnek vissza a Gaálok történetét, akik gyakran bukkantak fel a történelemben katonaként.¹ Somogyban elsőként Gaál Gábor lett birtokos a 18. század eleji felszabadulást és önálló vármegyévé válást követően. Az Esterházy család uradalmi tisztjeként működött az ország több pontján, majd Somogyba költözve 1731-ben kis ideig

¹ Nagy Iván 1853: 299.

Rindsmaul-kézben lévő, Kaposvár környéki birtokokat szerzett, közöttük Büssüt, ahol később unokája és annak családja berendezte központját. Gaál Gábor halálát követően az érintett birtokok két fia, Antal és Kristóf között kerültek felosztásra. Antal fiúgyermek nélkül hunyt el 1805-ben, az osztálynál a Büssü környéki javait két unokaöccse, István és György (Kristóf fiai) szerezték meg. Először 32 évre zálogba, később pedig örökvételként.²

Kristóf Bene Erzsébetet vette feleségül, akitől hat gyermeke született. Negyedik gyermekük István, Büssü későbbi ura, 1784-ben látta meg a napvilágot. 1808-ban házasodott először, a család házasságpolitikájának megfelelően a vagyonos nemeskéri Kiss Borbála lett a felesége. István ekkor 24, Borbála 18 éves volt. A házasság nem tartott sokáig, a feleség néhány hónappal az esküvőt követően, 1809 elején elhunyt. Gyermekek nem született.

1. kép: Gyulai Gaál Kristóf és Bene Erzsébet gyermekei³

István csaknem három évvel később házasodott újra, második felesége báró Doethingem (egyres helyeken Döttingen, Doctingen) Ludovica, akivel fél évszázadig alkottak egy párt. Ludovica apja Doethingem Albert Lajos németalföldi báró, császári-királyi őrnagy, fősolymázmester, a tescheni herceg kamarása volt.⁴ Anyja ugyancsak németalföldi arisztokrata, báró Anna Maria De Coppin de Grand Champ. A család sokat utazott, maga Ludovica is Prágában született 1794-ben. 1796-tól öt évet Féltoronyban töltöttek, majd

² MNL OL P 290-A-3. (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Gyulai Gaál család), 652.

³ Jozefa és András gyermekként elhunyt.

⁴ MNL OL P 290-A-3, 651.

Pozsonyba költöztek. Ludovica a Notre-Dame apácáknál nevelkedett, írásából kitűnik, hogy kiváló képzésben részesült. A városban ismerkedett meg aztán a fiatalon özvegyé vált Gaál Istvánnal, akivel 1811. november 17-én kötöttek házasságot. Ez a kapcsolat hosszú életű volt, mindkét fél 1863-ban halt meg, tehát több mint 50 évig éltek együtt. 1813–1829 között tíz gyermekük született.⁵

Doethingem Ludovica fennmaradt naplója 1830. február 12-től örökítette meg a család mindennapjait. Ekkor már mintegy 19 éve voltak házasok Gaál Istvánnal, legidősebb gyermekeik pedig tizenévesek. A kéziratban két nagy témakör köré csoportosulnak a bejegyzések. Az egyik a háztartási teendők, a másik pedig a férjével, gyermekeivel kapcsolatos gondolatai. A naplót közgyűjteménybe adó Jankovich Miklós szerint Ludovica az ekkorra már özvegyiségre jutott édesanyjának készítette a feljegyzéseket, akivel rendszeresen levelezett.⁶

A házastársakat illetően, ami a családi iratokból és Ludovica naplójából kiderül, meglehetősen eltérő jellemű párról van szó. Gaál István mindennapjait a birtokok igazgatása, modernizálása és bővítésükre tett kísérletek tették ki.⁷ Józan gondolkodású, de gyakran szigorú ember volt, akire a Gaáloknál nem ritka lobbanékonyosság is jellemző. Felesége emlékei szerint gyakran töltötte otthonától távol a napjait, de hazatérve is a birtokigazgatás körül forogtak gondolatai. Ezen a területen Gaál István mindenesetre sikeresnek mondható, számos új birtokot szerzett élete folyamán, valamint bekapcsolódott a 19. század első felében divatossá vált állattenyésztésbe, ami szintén gyümölcsözőnek bizonyult. Fő bevételi forrása a merinói juhok tenyésztése volt.⁸ Ludovica rendszeresen feljegyezte, férje mivel töltötte napjait. Gyakori távollétei alkalmával általában birtokaikat látogatta, valamint a környékbeli urakat. A naplóban a korabeli vármegyei elit tagjai jelennek meg, mint a Somssich, Festetics, Kacs Kovics családok. István évente több alkalommal utazott távolabbra is, leginkább üzleti ügyben. A leggyakoribb úti cél Pest volt.

Felesége hozzá hasonló odafigyeléssel látta el a háztartás és a gyermekek körüli teendőket, utóbbira különösen nagy gondot fordított. Gyermekeik mellett Bécsből érkező, németül beszélő nevelőnőket alkalmazott, akik segítették a nyelv tanulását és az előkelő körökben dívó szokások elsajátítását. Ludovica személyisége a férjénél sokkal nyitottabbnak tűnik, kedvelte a társaságot, a mulatságokat. Szoros kapcsolatot ápolt a környékbeli rokonokkal, ismerősökkel, de gyakran utazott távolabbra is hosszabb-rövidebb időkre. Járt a korabeli társasági élet pezsgő színhelyén, Füreden. Ellátogatott Bécsbe, ahová néha gyermekeit is magával vitte. Még a Belga Királyságban is járt két ízben, ahol rokonait látogatta meg.

Pozsonyi, bécsi kapcsolatai révén somogyi birtokokon megjelentek a nyugati divat elemei. Jelentős átalakításokat kezdeményezett a kastély kertjében, úri szokás szerint nyári mulatóházat építtetett. Bécsből olvasmányokat, ruhákat, festményeket, de zenetanárt is hozatott gyermekeinek. A művészeteket nagyon szerette, különösen festeni. Népes családja mellett ritkán engedhette meg magának, hogy egész napokat szenteljen kedvenc

⁵ A somogyiszi római katolikus anyakönyv adatai alapján. Forrás: familysearch.org. Hungary, Somogy, Szil. Filmszám: 600631, képcsoportszám: 4658378.

⁶ OSZK Oct. Germ. 563. A napló összefűzött lapjai előtt Jankovich Miklós, Gaál István és Doethingem Ludovica dédunokájának néhány oldalas ismertetője található a Gaál és Doethingem családkról.

⁷ MNL OL R 385-5. 652–675.

⁸ Szili Ferenc 1988: 114.

időtöltésének, de igyekezett egy-egy délutánt szabaddá tenni, amikor csak a festésre koncentrálni lehetett.

Arra vonatkozóan nem áll rendelkezésre adat, hogy mennyire is volt szerelmi házasság az övék. A gyulai Gaál család vagyonos, befolyásos volt, bár a birodalmi nemességgel, sőt arisztokráciával való házasságkötés nem volt korábban jellemző a családra. Hasonló vagyoni helyzetű magyar családokkal léptek frigyre. Gaál Istvánnak Doethingem Ludovicával való házasságkötése mindenképp előrelépést jelentett. Csaknem két évtizeddel az esküvőt követően úgy tűnik, a pár kapcsolata alapvetően harmonikus volt. Előfordultak viták, melyekben a két meglehetősen különböző egyéniség közötti súrlódások kiütköztek, de Ludovica és István részéről is megjelennek a kedves, törődő mozzanatok. Utóbbiak voltak túlsúlyban.

Az asszony írásából kiderül, hogy gyakran beszélgettek egymással, a családot érintő döntéseket együtt hozták meg. Férje étkezéseknél vagy esténként beavatta a nap történéseibe, Ludovica naprakész információkkal rendelkezett a birtokügyekről, perekről, alkalmazottakról. Gyakran egyeztettek a háztartással kapcsolatos teendőkről. Például 1831. október 25-én feljegyezte az asszony, hogy megegyeztek férjével a télikert építtetéséről.⁹ Az új építmény a vendéglátás fényét volt hivatott emelni, a feleség ötlete volt, de István is támogatta elképzelését. Máskor István aggodalmas gondolatait osztotta meg vele, ahogy történt ez többször a testvére, György által ellene indított, évekig húzódó birtokper idején, ami lelkileg különösen megviselte a férfit. Olyan családi ügyek, mint Leopoldina lányuk első komoly udvarlójának megjelenése ugyancsak újabb vívódást váltott ki belőle. 1833. szeptember 10-én jegyezte fel Ludovica, hogy István többnapos gondolkodás után megosztotta vele kétségeit a Leopoldinát hónapok óta látogató fiatal tiszt, Bruselle házassági ajánlatával kapcsolatban.¹⁰ A kiragadott példák mutatják, hogy a felek aktívan kommunikáltak egymással, a legproblémásabb ügyeket is megbeszélték.

Ludovica sokszor kedvesen Stefimnek becézte férjét a naplóban. Aggódó, gondoskodó természete különösen akkor mutatkozott meg, amikor családtagjai gyengélkedtek. István betegeskedései idején az asszony odafigyelt arra, hogy férje nyugodtan pihenhessen, és ebben gyermekeik ne zavarják őt. Egy ilyen alkalommal írt soraiból az is kiderül, hogy a házaspárnak közös hálószobája volt. 1830. március 11-én Ludovica hosszan ecsetelte, miként dorgálta meg legidősebb lányát.¹¹ István erős megfázástól szenvedett, hogy nyugodtan tudjanak pihenni, az asszony kérte Leopoldina lányát, hogy jöjjön mellé aludni az apja ágyába, így István egyedül lehet a kisebbik szobában. Az engedetlensége miatt a feljegyzésekben gyakran szereplő gyermek megpróbálta visszaküldeni apját a saját szobájába, de Ludovica megghiúsította a tervet közbelépésével.

A házaspár tagjai gyakran utaztak önállóan, akár hosszabb távokra, de közös programokban sem volt hiány. Rangosabb rendezvényeken természetesen együtt jelentek meg, de Ludovica néha elkísérte férjét üzleti útjaira is. Így volt ez például 1830 nyarán, amikor Pestre utaztak együtt néhány napra, az állatvásárra és a lóverseny megtekintésére. „Ezek a manőverek egyáltalán nem szórakoztattak” – írta június 6-án, érkezésük napján, miután átöltöztek és fiákerrel kiutaztak a lóverseny helyszínére. A következő napok feljegyzései alapján az alapvetően inkább férfiakat vonzó rendezvények sem hozták lázba az asszonyt.

⁹ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 126.

¹⁰ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 202.

¹¹ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 9.

Sokkal inkább örült az ismerősökkel való találkozásnak és az esti színházlátogatásoknak. Az egyik ilyen nap után viszont megírta, hogy az előadás nem tetszett neki. Stefije igyekezett kárpótolni: „*Este ismét színházba mentünk, melyet nagyon untam. Kárpótlásul férjem fagyaltot hozatott.*”¹² Istvánról többször feljegyezte, hogy ehhez hasonló apróságokkal kedveskedett neki. Önálló útjairól szintén gyakran ajándékokkal tért haza a férfi. Feleségét és lányait ruhákkal, parfümmel, ékszerekkel örvendeztette meg.

Istvántól hasonló mennyiségű családi vonatkozású írás nem maradt fenn, beszédes viszont 1855-ben írt végrendeletének vonatkozó része. Ebben kedves szavakkal illeti társát, és megjegyzi, hogy amilyük van, azt feleségével együtt szerezték: „*...az Mindenható segítségével és szeretett kedves feleségem született báró Doethingem Ludovicának iparkodásával és vélem eszvevetett vállakkal folytonosan követett szorgalmával nemcsak ingó, de ingatlan javakkal is tetemesen szaporította volna.*”¹³

A meghitt pillanatok mellett a napló rávilágít arra is, hogy a házastársak között nem volt mindig teljes az összhang, előfordult köztük feszültség, vita. Ezeket Ludovica férje üzleti ügyeire és lobbanékony természetére vezette vissza, ami befolyással bírt otthoni viselkedésére. 1830. március 27-én így írt az asszony: „*Balázs fiskálisunk elmaradása férjemet elviselhetetlen kedélyűre hangolta. Mint rendesen, elégedetlenségének tárgya én voltam. – Ez engem mint általában egész napra lehangolttá és zaklatottá tett.*”¹⁴ Másnap István távozása után folytatta: „*Minthogy ismét szabadon lélegzem, és magamat tegnapi hangulatától felszabadultnak érzem, néhány, lehetőség szerint nyugodt, gond nélküli napot szeretnék.*” Ludovica nehezen viselte férje ehhez hasonló hangulatingadozásait, érzelmi kitöréseit. Néhány napon belül viszont visszatértek a rendes kerékvágásba, a napló sorai ismét az átlagos mindennapokról szóltak.

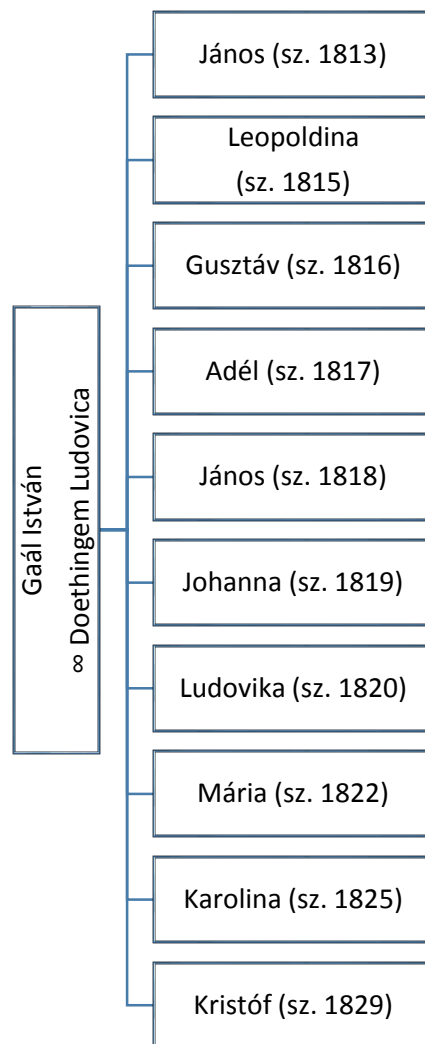
A gyermekek

Gaál István és Doethingem Ludovica házasságából tíz gyermek született, közülük hat érte meg a felnőttkort. A napló írása idején még heten voltak életben, életkorukat tekintve nagy a szórás. A két legidősebb, Leopoldina és Gusztáv serdülők, önállósodásuk kapujában álltak. A legkisebb, Kristóf viszont csak alig egy évvel a napló kezdete előtt született, így a családnak nagyon különböző igényű gyermekekről kellett gondoskodnia.

¹² OSZK Oct. Germ. 563. fol. 30.

¹³ MNL OL R 385-5. 695.

¹⁴ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 13.

2. kép: Gyulai Gaál István és Doethingem Ludovica gyermekei¹⁵

Ahogy a korban szokás volt, Gaálék gyermekei mellett is nevelőnő szolgált. Fontos szempont volt, hogy a nevelő megbízható, németül jól beszélő legyen – ahogy az a családban megszokott volt –, így Bécsből érkeztek az alkalmasnak talált hölgyek. Ettől függetlenül Ludovica szoros kapcsolatban állt gyermekeivel, ellátásukban ő maga is tevékenyen részt vett. Ebben minden bizonnyal anyja, Anna Maria De Coppin tanácsát követte, aki levelében emlékeztette is lányát 1830-ban, hogy sose adjon ki gyermeket a kezéből.¹⁶

Mindez sok terhet rótt az asszonyra. A naplóban gyakran esik szó a gyermekek betegségeiről, különösen az 1817-ben született Adél és a karonülő Kristóf szenvedett gyakran különféle bajokban. Ludovica emiatt rendszeresen kérette orvosukat, Mittlert. Általában egyszerű meghűléses panaszokról volt szó, de néhány esetben aggasztóbb betegségekkel is szembe kellett nézniük. 1830. május 28-án Johanna tüdőgyulladásáról számolt be az anya.¹⁷

¹⁵ Az elsőszülött János, ötödik gyermek, János és hetedik, Ludovika kisgyermekként elhunyt. Adél 1830-ban még élt, de beteges gyermek, rövidesen ő is elhunyt.

¹⁶ MNL OL P 290-A-3. 681.

¹⁷ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 28.

1831. szeptember 25-én Kristóf miatti aggodalmáról írt. Attól félt, hogy fia az akkor a környéken pusztító kolerában szenved.¹⁸ Két nappal később a gyermek kiütéseiről számolt be. Nem tudni pontosan, milyen kórban szenvedett ekkor, mindenesetre Kristóf komolyan megbetegedett, amiből hetekig tartott a felépülés. 1833 telén összes gyermeke gyengélkedett. Január elején Adél betegeskedett hosszan, majd a hónap végén Karolina lett skarlátos. Februárban testvéreik is sorra ágynak estek.¹⁹ Ludovica ezekben az esetekben teendőit, tervezett utazásait elnapolta, gyermekei mellett maradt gyógyulásukig. „Az én szegény kis Kristófum megint beteg. Egész nap vele kellett foglalkoznom.” „Egész nap egyedül foglalkoztam az én szegény Kristófummal” – írta például 1832 márciusában.²⁰

Gaáléknál aktív családi élet folyt, az apa elfoglaltságai függvényében közösen étkeztek, gyakran eljártak a környéken kirándulni, rokonokat, ismerősöket látogattak. A szülők néha önálló hosszabb-rövidebb utazásaikra is magukkal vitték idősebb gyermekeiket. Ludovicával tartottak lányai, amikor 1831 őszén meglátogatták Gusztávot Bécsben, 1832 júliusában pedig legidősebb lányával töltött tíz napot Füreden. Említi, hogy István rövidebb környékbéli látogatásaira többször magával vitte Leopoldinát, Gusztávot és Adélt.

A mindennapokat gyakran kisebb multságok tarkították. A rokoni látogatásokon túl születésnapokat, névnapokat ünnepeltek, farsangoztak, szerény táncos összejöveteleket tartottak. Az ünnepek közös étkezésekkel, játékkal teltek. Kedvelték a kártyajátékokat, Karácsonykor pedig ólomöntéssel múltatták az időt az éjféligéig.²¹

Gyakori volt az ajándékozás a családban. 1830. május 22-én István hosszabb útról tért haza ajándékokkal megrakodva. Ludovica részletesen fel is jegyezte, mit vett gyermekeinek: „Az én csinos hölgyeimnek parfümöt, ruhát; két cipőt, Poldy-nak; fűzőt, Poldy-nak; gyűrűket, Poldy-nak...”²² Ugyanebben az évben, augusztus 25-én Ludovica a lányaitól névnapjára kapott ajándékokat sorolja: Poldy (Leopoldina) egy fehér gyöngyökkel díszített levendulapárnát, Adél lámpaernyőt, Muki (Johanna) bronz berakásos erszényt, Mici (Mária) harisnyakötőt adott édesanyjának – melyeket feltehetően maguk készítettek.²³

Ebben az időszakban a két legidősebb gyermek fontos mérföldkőhöz érkezett. Leopoldina, akit anyja Poldynak becézett naplójában, 1831-ben 16 éves lett. A következő év elején vezették be a társaságba, ettől kezdve pedig állandóvá váltak Poldynak a különféle rendezvényeken való szerepléséről szóló bejegyzések, különösen arra vonatkozóan, hogy kinek a figyelmét keltette fel a lány. Ludovica nyilvánvaló aggodalommal figyelte lánya szereplését. Leírása alapján Poldy rendkívül makacs természetű volt, akivel nem ritkák a viták. Tizenhatodik születésnapján anyja a következő gondolatokat vitte papírra: „Mily sok esemény történt ez idő alatt. Mily sok könnyelmű lépést tett, amivel csak szegyenbe hozott engem. Mégse fogom soha feladni a reményt, és Isten segédelmével példaértékű életet fogok folytatni.”²⁴ Poldy makacsságát több ízben még nyilvánvalóbban fejtegette Ludovica: „Uzsonna fele kénytelen voltam Poldymat megdorgálni. A gyermek jövőjét illetően igen aggódom. Úgy látszik, nem egészen

¹⁸ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 122.

¹⁹ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 181.

²⁰ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 147–148.

²¹ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 63.

²² OSZK Oct. Germ. 563. fol. 27.

²³ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 42.

²⁴ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 87.

helyes indulatú. Igen sok kell hozzá, hogy felülkerekedjen az ember vele szemben.” (1830. február 20.)²⁵

Anyja beszámolója alapján a számos rendezvényen lánya alapvetően sikeresnek bizonyult. 1833 tavaszán a naplóban megjelent Poldy első komoly kérése, egy bizonyos Bruselle nevű fiatal tiszt személyében, aki később, az 1848–49-es események kapcsán Bruselle őrnagy néven vált ismertté.²⁶ Bruselle első említésére 1833. május 22-én került sor. Pár nappal korábban a Gaál család Nágocon bálozott, feltehetően ott ismerkedtek meg a fiatalok. Bruselle ettől kezdve rendszeresen megjelent Büssüben. Ludovica ezeket a látogatásokat mindig feljegyezte, a tiszt nevét aláhúzta lelkesedése jeléül. A férfi egyértelműen szimpatikus volt neki: „*Ez a fiatalember tetszik nekem*” – írta is szeptember 25-én.²⁷ Bruselle eddigre már Ludovica tudomására hozta, hogy szeretné a lányát feleségül venni. Ludovica a férjéhez irányította a férfit, akivel rövidesen sor kerülhetett a beszélgetésre.

A potenciális házastársak tekintetében nyilvánvaló elvárásokat támasztottak a szülők, ami az újabb generáció házasságkötésein végigtekintve megmutatkozik. A Gaál család Doethingem Ludovica révén kapcsolódott a birodalmi főnemességhez, ezt a kapcsolatot pedig gyermekeik még szorosabbra fűzték házasságaik révén. A hat gyermekből mindössze kettőnek lett magyar házastársa. Az is sejthető a létrejött házasságokat tekintve, hogy a rangos katonacsaládok előnyt élveztek a lehetséges házastársak tekintetében. Ez Ludovica származásából adódhatott, akinek apja maga is katonatiszt volt. Ettől függetlenül István sokat gondolkodott azon, milyen választ adjon Poldy kérésének. Végül a házasságból nem lett semmi, de Leopoldina ténylegesen egy tiszthez ment hozzá, férje a szintén idegen származású La Marre Antal báró, alezredes volt, akivel Grazban telepedtek le. Leopoldina két húga szintén tisztfeleség lett, sőt a legfiatalabb gyermek, Kristóf is egy, rendszerint katonákkal házasodó családból választott feleséget, csabaji Horváth Emmát vette el.²⁸

²⁵ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 5.

²⁶ Hermann Róbert 1990: 71.

²⁷ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 204.

²⁸ MNL OL P 290-A-3. 698.

3. kép: Gaál István és Doethingem Ludovica felnőttkort megért gyermekei házastársaikkal

Ezek fényében nem meglepő, hogy a legidősebb fiú, Gusztáv is tiszti karierről álmzott, és végül ebbe az irányba indult. Ludovica naplójának kezdetén viszont még csak tizenéves fiú, a kaposvári gimnázium tanulója, 1830-ban pedig a szülők örömeire felvételt nyert a bécsi Theresianumba. Gusztávot jogi pályára szánták, majd vármegyei hivatalnoknak, követve a családi hagyományokat.

A naplóból kiderül, hogy Gusztáv már kaposvári tanulmányai idején sem lakott Büssüben, a mintegy 26 kilométerre lévő mezővárosból csak látogatóba járt haza. 1830. szeptember elején hozta el apja utolsó alkalommal Kaposvárról, majd egy rövid, családdal töltött idő után útra kelt a messzi Bécsbe. Függetlenül a korábbi viszonyoktól, anyját ez a változás nyilvánvalóan megviselte. Móricz Béla, a család történetírója is idézi Ludovica aggodalmas gondolatait legidősebb fia Bécsbe kerülése kapcsán. Ludovica az értesítő megérkezésekor, 1830. május 16-án a következőket vetette papírra: *„Szegény fiú, további képzésed sorsa eldőlt. Isten segítsen, és engedje, hogy örömünkre nőj fel.”*²⁹

Ettől kezdve sokkal ritkábban volt alkalmuk személyesen találkozni, a kapcsolatot leginkább levélben tartották. Ludovica maga kísérte fiát Bécsbe, néhány napot ott is töltött, míg Gusztáv berendezkedett. Hangulata a májuséhoz hasonló: *„összecsomagoltam szegény Gusztim minden holmiját, a Theresianumba kísértem, hol a prefektusnak adtam át. (...) Igen nehéz szívvel jöttem el onnan. Hiszen fiamat idegen, számomra teljesen ismeretlen kezekre bízom.”* Pár nappal később ismét a nehéz elszakadásról írt: *„Utoljára ebédeltem még kedves fiammal. (...) Midőn a Theresianumhoz értünk, Guszti elcsendesedett. Könnyek közt adtam őt át a*

²⁹ MNL OL R 385-5. 719.

*prefektusának.*³⁰ Egy aggódó édesanya gondolatai ezek, aki tudja, hogy gyermekét sokára láthatja viszont. A köztük lévő távolságot korabeli viszonyok között csak napok alatt lehet megtenni.

A következő nyáron Gusztáv járt otthon. Ludovica pedig 1831 novemberében kelt ismét útra Bécsbe, amikor üzenet érkezett fiától arról, hogy tanulmányai nem alakulnak jól. 1831. október 30-án érkezett levele, amelyben beszámolt anyjának arról, hogy ki akarják csapni a Theresianumból. Ludovica gondolatai másnap csak e körül forogtak, rövidesen pedig csomagolt – bizonyára férjével egyetértésben – és útra kelt, hogy maga intézkedjen az ügyben.³¹ November 8-án ért Bécsbe, és rögtön hívatta fiát. Gusztáv sietett anyjához, ekkor már a jó hírt tudathatta vele, hogy mégis folytathatja tanulmányait az intézményben. Ludovica még 11 napot töltött a városban, ez idő alatt többször meglátogatta a fiát, és alaposan utánajárt, miként alakulnak az ügyei. Panasz érkezett Gusztáv hanyagságára, amit anyja szórakozottságának tudott be.³² Néhány nappal később, búcsúzóul még beszélt gyermekével, és könnyek között kérte, hogy legyen engedelmes és jó.³³

A kezdeti nehézségek ellenére Gusztáv jól boldogult Bécsben, vizsgáit kitűnő eredménnyel tette le. Keményen dolgozhatott ezért. Ludovica néhány évvel később, Gusztáv 1834. júniusi látogatásakor aggodalmasan jegyezte fel fiáról, hogy nem néz ki jól, ami a kimerültségnek köszönhető.³⁴ Gusztáv a Theresianumban maradt a kétéves jogi képzés idejére is, csak 1835-ben tért haza, hogy megkezdje gyakorlatát – mégpedig Czindery László somogyi alispán mellett. Így hosszú idő után ismét családja közelében lehetett.

Kitekintés

Sajnos a napló 1834-ben véget ért. Ludovica írása az utolsó hónapokban elnagyolt, sokkal kevésbé részletezi életüket, mint a korábbi időszakokban. A házaspár és a gyermekek további sorsáról a családi levéltár dokumentumai adnak tájékoztatást, így tudható, hogy Leopoldina, Johanna és Karolina férjhez menve távol került otthonától. Leopoldina báró La Marre Antal feleségeként Grazba, Karolina, gróf Bubna-Littiz Károlyné Bécsbe, Johanna pedig férje, báró De Coppin De Fallaen Vilmos oldalán egészen a messzi Belga Királyságba. Mindegyik lány sikeres, jóval idősebb férfival házasodott. A menyasszonyok húszas éveik első felében, míg vőlegényeik a negyvenes éveikben jártak a házasságkötéskor.³⁵ Ez alól egyedül Mária jelentett kivételt, akinek házassága nagyban különbözött testvéreieitől. Az ő férje Vietoris Sándor, a Bene család által távoli rokon. Móricz Béla szerint a házasság egy hosszú ideje húzódo birtokpert hivatott megoldani.³⁶ Vietoris mindenesetre sokban különbözött a többi Gaál lány férjétől. Magyar, szegényebb családból származó. 28 éves a házasságkötéskor, míg felesége

³⁰ MNL OL R 385-5. 720.

³¹ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 127.

³² OSZK Oct. Germ. 563. fol. 129.

³³ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 130.

³⁴ OSZK Oct. Germ. 563. fol. 234.

³⁵ A somogyszili római katolikus anyakönyv adatai alapján. Forrás: familysearch.org. Hungary, Somogy, Szil. Filmszám: 600632, képcsoportszám: 8116479, képszám: 28, 29, 40.

³⁶ MNL OL R 385-5. 709.

négy évvel idősebb.³⁷ Nagy Iván szerint Vietoris katona volt, leszerelése előtt főhadnagy.³⁸ Mint Vietoris József egyetlen életben maradt fia, végül leszerelt, és 1854-ben feleségül vette Gaál Máriát.

A két fiú közül Kristóf járta be a szülők által megálmodott utat. Tanulmányait befejezve Somogyban gazdálkodott az apjától kapott kaposkeresztúri birtokon. Jó családból házasodott, felesége csabaji Horváth Emma, aki egy lánygyermekkel örvendeztette meg. Kristóf élete sajnálatosan rövidre nyúlt, mindössze 45 évesen hunyt el. Gusztáv az eredeti elképzelésekkel ellentétben nem lett somogyi hivatalnok. Theresianumi tanulmányait követően kis ideig jogi pályán maradt, de ez az élet nem felelt meg számára, rövidesen katonának állt. 1846-ban főhadnagy a 2. Hannover huszárezredben. Karrierje az 1848–1849-es események alatt felfelé ívelt, végig magyar oldalon harcolt.³⁹ A világosi fegyverletételt követően kénytelen volt elhagyni az országot, belga rokonainál talált menedéket. 1855-ben tért haza, hadbíróság elé állt. Ekkor tízévi börtönbüntetésre és vagyonvesztésre ítélték, de a következő évben kegyelmet kapott.⁴⁰ Ezt követően apja segítségével Pusztakovácsiban kezdett új életet. Későn házasodott, 1862-ben vette feleségül Pöck Szidóniát, báró Pöck Peregrin altábornagy jóval fiatalabb lányát. A házasságból négy gyermek született.

Gaál István és felesége, Doethingem Ludovica életük végéig Büssüben éltek. Több mint ötven évig voltak házasok, István 1863. február 7-én bekövetkezett haláláig. Felesége mindössze két hónappal élte túl, április 9-én váratlanul ő is elhunyt.⁴¹

Ludovica naplója ennek a hosszú házasságnak mindössze néhány évét, viszont egy nagyon intenzív időszakát mutatja be. Az úri házaspár mindennapjai sosem teltek unalmasan, mindkét fél nagyon aktív volt a saját területén: István a gazdálkodásban, Ludovica a gyermeknevelésben és a ház körüli teendőkben teljesedett ki. A nagyon eltérő jellemű pár kapcsolata nem volt súrlódásoktól mentes, de nem nélkülözte a meghitt pillanatokat sem. Alapvetően egy szeretetteljes kapcsolat bontakozik ki a forrásokból.

Bár a gyermeknevelés alapvetően az asszonyra hárult, lehetőségeihez mérten István is részt vett a család életében. Gyermekük gondozását társadalmi rangjuknak megfelelően nevelők segítették, ennek ellenére szoros kapcsolatot ápoltak az édesanyjukkal, aki maga is tevékenyen részt vett mindennapjaikban. Ludovica naplójából egy családja iránt elkötelezett feleség és anya képe bontakozik ki, aki élete elsődleges céljának szerettei jóllétének biztosítását, gyermekei megfelelő nevelését és az életben való elindítását tartotta. Nem volt rest napokig gondozni beteg gyermekeit, vagy éppen hosszú útra vállalkozni, ha a szükség úgy kívánta. Feljegyzései alapján teljes mértékben megfelelt azoknak az elvárásoknak, melyeket magával hozott távolról származó családjától.

³⁷ A szili házassági anyakönyv szerint a feleség 26, a férj 28 éves volt a házasságkötéskor, 1854. május 20-án. Mária viszont 1822-ben született, így 1854-ben 32 éves lett már.

³⁸ Nagy Iván 1865: 189.

³⁹ Bona Gábor 2018: gyulai Gaál Gusztáv (online).

⁴⁰ MNL OL R 385-5. 742.

⁴¹ MNL OL R 385-5. 698.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 290. Gyulai Gaál család
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára R 385-5. Móricz Béla: Gyulai Gaál család –
családtörténeti kézirat
Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Oct. Germ. 563. Gaal Istvánné sz. Doctingham (v.
Döttingen) Ludovica naplóföljegyzései

Irodalomjegyzék

Bona Gábor 2018: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara*. Arcanum Online.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/?list=eyJmaWx0ZXJzljogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTllfQm9uYV8xIl19LCAicXVlcnkIOiAiZ3I1bGFpIGdhXHUwMGUxbCJ9> (Utolsó letöltés: 2024. 03. 22.)
Hermann Róbert 1990: Egy ismert-ismeretlen Kossuth-levél 1849-ből. In: *Forrás*. 22. évf. 3. sz. 70–72.
Nagy Iván 1858: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* IV. Ráth Mór, Pest.
Nagy Iván 1865: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* XII. Ráth Mór, Pest.
Szili Ferenc 1988: *Somogy megye kereskedelme a kései feudalizmus korában 1700–1848* Balaton Élelmiszer- és Vegyiáru Kereskedelmi Vállalat, Kaposvár.

Illusztrációk jegyzéke

1. Gyulai Gaál Kristóf és Bene Erzsébet gyermekei
2. Gyulai Gaál István és Doethingem Ludovica gyermekei
3. Gaál István és Doethingem Ludovica felnőttkort megért gyermekei házastársaikkal